

Darja Keréc

NEKAJ MALEGA O MADŽARIH, GROFIH IN ŠE ČEM

Sobočanci naj bi bili pred slabim stoletjem le prebivalci Sóbote, med sabo "različni" po veroizpovedi, narodnosti in socialnem položaju, sama Sóbota pa je bila tisto malo slovensko mesto, kjer so ljudje še 1919. leta govorili madžarsko in kraj, ki ga je morda "višja sila" postavila (če uporabimo naslov znanega Hardyjevega romana) daleč od ponorelega sveta...

Do začetka 20. stoletja je Sóbota postala urbano središče sredi neskončnosti, katere širno ravnilo so tu in tam presekale blatne ceste, obrasle s platanami in visokimi akacijami... Arhitekturno sicer zelo dovršene stavbe pa so zvečine služile le izvrševanju osnovnih funkcij province, kar je Sóbota nedvomno bila, a bolj v okviru "upravnega zatočišča" ogrskih uradnikov, ki pa se niso ravno trudili, da bi iz te "male blatne vasi" naredili kaj več od tega, kar je do leta 1900 že bila, namreč prometno stičišče okoliških zaselkov z nekakšnimi atributi, kot so grajska posest, bolnišnica, lekarna, poštni urad, gasilsko društvo, osnovna šola, (katoliška) cerkev, sinagoga (zgrajena po letu 1908), hranilnica in banka, tiskarna, nekaj prodajaln ter obrtnih delavnic. Po vaseh v širši okolici Sóbote seveda ni manjkalo gostiln, a "biser" med vsemi je predstavljal središčni Dobray, hotelsko gostišče s Kazinskim društvom. Slednjega ni več, ostala pa sta hotel in gostilna,

po drugi svetovni vojni preimenovana v "Zvezdo", ki s svojim zvenečim imenom trmasto (verjetno pa tudi s pridihom nostalgije) kljubuje novim časom; brez nje si Sobočanci tudi danes ne morejo predstavljati vročih julijskih večerov. Tako kot si tudi Vilmoš Tkalec ni mogel predstavljati svoje politične kariere, ne da bi s hotelskega balkona zbrani množici vzklikal o Murski republiki in nekakšni (neizogibno razglašeni) "pomladi narodov"...

Prvi zapisi o Prekmurju in njegovi vzhodni "prestolnici" se v slovenskem časopisju pojavijo šele v drugi polovici 19. stoletja. O njej sicer (že) leta 1819 Jožef Košič piše, da je bila zanjo največja nadloga blato, saj je bila večkrat na leto poplavljen, tako da tudi voda iz vodnjaka ni bila pitna in so ljudje morali tudi v hiši položiti deske sredi sobe, da je lahko duhovnik ob taki vremenski nepriliki prišel spovedat vernike.¹ Blatne poti so bile za Sóboto nadloga tudi zato, ker so ovirale tedenske in mesečne sejme. Poleti prašna, spomladi in jeseni blatna pa je bila Sóbota tudi vsa leta do druge svetovne vojne. Leta 1919 jo

¹ Jožef Košič, *O Slovencih na Ogrskem*, str. 18-22 (leta 1819 objavljen spis v listu *Chronik der Österreichischen Literatur*, Wien), v originalu: *A Magyar országi Vendus - Tótokról*; prevod je objavljen v knjigi *Življenje Slovencev med Muro in Rabo*, Izbor del, Budimpešta 1992.

pisec opisuje podobno kot Košič: "Dostakrat je vu vodi plavala. Prek po varaši je samo s konjem ili na kolaj bilo mogoče prek priti. Zato se pravi i zdaj blatna Sóbota."² In ker je popotniku že od nekdanj samoumevno dojemljivo najprej tisto, kar zapazijo oči, in ker človek raje dá več na zunanost, je tudi tujec, nenavajen revščine in drugačnosti, gledal na Sobočánce (ki niso bili niti vaščani niti meščani) bolj skozi oči Sóbote same, saj skoraj nobeno drugo mesto ali trg na tedanjem Ogrskem ni bil tako "ubogo" pozidano kot Sóbota, katere "mizernost" naj bi se zrcalila že v arhitekturi, ki je s svojo (ne)slovensko drugačnostjo v oči zbudila tudi prleškega publicista in popotnika Antona Trstenjaka: "Sredi tega koruznega polja stoji trg Sóbota. Ni prav, da pravimo stoji, kajti Sóbota čepi sredi prekmurske ravnine. Hiše so itak nizke, zvonik tudi ni visok in tako se ti res dozdeva, da Sóbota čepi."³

Takole se je Trstenjaku vtisnila v spomin Sóbota, ko jo je leta 1883 prvič obiskal. Predvsem pa je bila Sóbota drugačna in niti malo meščanska, kot bi se za mesto ali mezőváros z okrog 2000 prebivalci konec 19. stoletja tudi "spodobilo"; prav toliko prebivalcev naj bi leta 1880 imela (le) tretjina slovenskih krajev oz. okrajnih središč,⁴ ki pa niso imela statusa "mestne občine" kakor Sóbota, ki je bila z "mestnim" statusom in načinom življenja že takrat v zaostanku za več desetletij. Že zato, ker so mnoga štajerska ali kranjska mesta ter mesteca imela nekakšen "kulturni pedigre", medtem ko naj bi v soboški narodnostni, jezikovni in verski raznolikosti ne bilo nič meščanskega ali vsaj svetovljanskega. Pa vendarle: bili so grofje Szápáryji, kot Géza, Mária, Pál in Lászlo, ki so Sóboto zaznamovali z avtentičnim hungarizmom, pa tudi z diskretnim šarmom plemenitosti. Vse do razsula monarhije je bil z njimi kanonik in kasnejši dekan Janoš Slepec, ki je bil ogrski kroni zvest ravnolično kot dr. János Czifrák, urednik soboškega tednika Muraszombat és Vidéke in eden vodilnih v društvu VMKE. Bil je tudi predsednik soboškega bralnega društva ter lokalni oblastnik - župan Pósfay Pongráz. Bila sta dr. Samuel Ritscher, predsednik soboške Izraelitske verske skupnosti, in rabin dr. Albert Schweiger. Bil je nadarjen arhitekt Lászlo Takács, pa nekronani

soboški magnat, hotelir Johann Dobray in bil je celo "prvi slovenski avtonomist", sporni uzurpator ter oportunist Vilmoš Tkalec.

Bili pa so tudi lokalni židovski povzpetniki, trgovci in obrtniki, kot na primer Bergerjevi, Heimerjevi, Hirschlovi ter Ascherjevi, dokler ni v tridesetih letih tik pred nemško okupacijo z nadvse dobičkonosno "fabriko klobas in šunke" prevladal sposoben Josip Benko.

Altdeutschi radi utišajo Slované in obratno, Madžara pa niti policija ne upa utišati...

Tako je Sóbota veljala za kraj, ki je bil nacionalno omejen na ozki krog Madžarov, pa tudi madžaronov in Nemcev, predvsem pa Židov, od katerih jih je večina spadala v družbeno najmanj obremenjeni "stan". Socialna in poklicna struktura se za razliko od nacionalne nista bistveno spreminjali, saj sta se izoblikovali šele po prvi svetovni vojni, nakar je v štiridesetih letih prenehal "veliki selitveni val" Prekmurcev, med temi največ Slovencev iz vrst kmetov.

Ker meščanstva kot takega v Soboti torej ni bilo, je nemogoče potegniti kakršnekoli vzporednice s kakim od slovenskih mestnih središč!

Leta 1860 je imela Sóbota vlogo polfevdalnega trga,⁵ katerega zahodni del je bil o zemljišče - last Szápáryjev, vzhodno ozemlje pa je bilo razdeljeno na več kot sto kmetij. Edino neagrarno gospodarsko poslopje je bil grad, pa tudi opekarna z mlinom, drevesnica in gostilna. Število gostinskih objektov je naraslo po letu 1900, to pa je tudi obdobje, ko vzporedno z naraščajočim madžarskim šovinizmom v kavarnah in (celo) v gostilnah med Sobočánce vzniknejo na pol zasebni družabni krožki, ki naj bi služili vsem mogočim umetnostim in kulturi nasploh. Sobočánke madžarskega rodu so medtem stopale v dobrodelna društva, ki so bila bolj karitativno kot politično obarvana, saj so politične spremembe soboški trški vsakdan zdramile šele v začetku 20. stoletja, ko so se ob Glavnem trgu "razbohotile" za to najbolj primerne gostilne ter kavarne. Med slednjimi je dominirala tista v Dobrajevem hotelu, kjer so se v prostorih Kazine zbirale pomem-

² Kalendar Najsvetejšega Srca Jezušovega 1919, str. 52.

³ Anton Trstenjak, Slovinci na Ogrskem, Ljubljana 1909 (rokopis hrani NUK v Ljubljani, Rokopisni odderek, starifond 193).

⁴ Vasilij Melik, Središča, provinca, meščani (glej: To in ono o meščanstvu v provinci, Celje 1995), str. 6-7.

⁵ Skica katastrskega načrta iz leta 1860 (merilo: 1:2880); hranit Zavod za družbeno planiranje v M. Soboti.

Templom utca — hier járásbíróház és posta.

Művészlet Muzassombattól.

Leány, 23. 7. 1900.
 Lipton Danka
 für die
 in der
 6. 1. 1900.
 Das
 Riefen
 abgekauft.
 Mit
 G.
 D.
 J.

Katoliška cerkev z delom upravnega središča na prelomu stoletja

bnejše "lokalne učene glave". Članstvo v Kazini je (lahko) pripomoglo k vzpenjanju po hierarhični lestvici, posredno pa je družbeno zaznamovalo tudi zakonske izvoljenke članov, saj tako niso bile le žene, matere in gospodinje, skratka Sobočanke, ampak gospe iz Sóbote. Te pa naj bi bile "pomembnejše" in "drugačne" od tricetrinske večine soboških kmečkih žena.

Šovinizem soboških madžaronov in Madžarov se je zrcalil ravno v prepričanju, da je njihova vsakdanja kultura tista, ki je kompleksna, kakor je ali naj bi bila nacionalno, versko in jezikovno kompleksna sama Ogrska. Tu pa naletimo - kot že tolikokrat poprej - na hiperhungarizem ad infinitum. Kako vendarle ne bi, ko pa je (edini) krog bolj izobraženih madžaronov in "pravih" Madžarov "edino resnico o Bogu" spreobrnil v "edino resnico o kraljevi Ogrski", ki pa v končni obliki ni bila nič drugega kot politični oportunist, v pričo katerega je ponekod v očeh zahodnih sosedov monarhije (med njimi tudi Slovencev) prihajalo do zavestnega odklanjanja madžarske zgodovine.

Kar so "uprizarjali" soboški Madžari, niti ni bilo več "narodno gibanje", ampak kompleks družbene manjvrednosti, ki bi se ga z atakira-

njem lokalnih učenih glav na samo prestolnico dalo "ozdraviti" v bližnji prihodnosti. Takih in podobnih sindromov širom Ogrske seveda ni manjkalo. Kot zanesljiv "ranocelnik" se je seveda - nasprotno od "gorečnih" katolikov v deželi Kranjski (in Štajerski) - izpostavljala (štefanova) Cerkev.

Dobra plat omenjenih lokalnih glav je bila ta, da so jih v Pešti le redkokdaj jemali resno, slabost pa se je pokazala v učinkovitosti šovinizma, ki so ga zato z vnemo izvajali v domačem okraju.

Predstavo o tem, kaj se je dogajalo (če se sploh je) v Sóboti v zadnjih letih 19. stoletja, pa je zaradi "primanjkljajev" v zgodovinopisju težko podati. Lahko pa uporabimo nekaj "skromnejših" zapisov...

Eden izmed takih je nedvomno Trstenjakov, ki je nastal ob njegovem obisku v Sóboti leta 1883, torej v času, ko je bil duh monarhije prežet z neizogibnim antisemitizmom. V 19. stoletju sta bila plemič in Žid osrednja dejavnika Ogrske; oba je družil (kot se je pogosto naglaševalo) denar, čeprav je treba ob tem poudariti, da je antisemitizem 19. stoletja za razliko od tistega v 20. stoletju vzniknil iz verskih konfliktov in družbe-

ne represije, ki so jo čutili predvsem revnejši slojji (le-te pa so v Soboti predstavljali zvečine Slovenci, to so rimokatoliki).

Sóbota ni bila še eno izmed ogrskih mestec ali trgov, bila je (kot jo je opisal A. Trstenjak) "židovsko gnezdo" in je Slovencem z obeh strani Mure predstavljala vse tisto, kar je že bila Budimpešta evropskim nacijam v drugi polovici 19. stoletja. Tudi dr. Franc Ivanocy je glavno mesto Ogrske imenoval Judapešta ali ostudna Sodoma.⁶

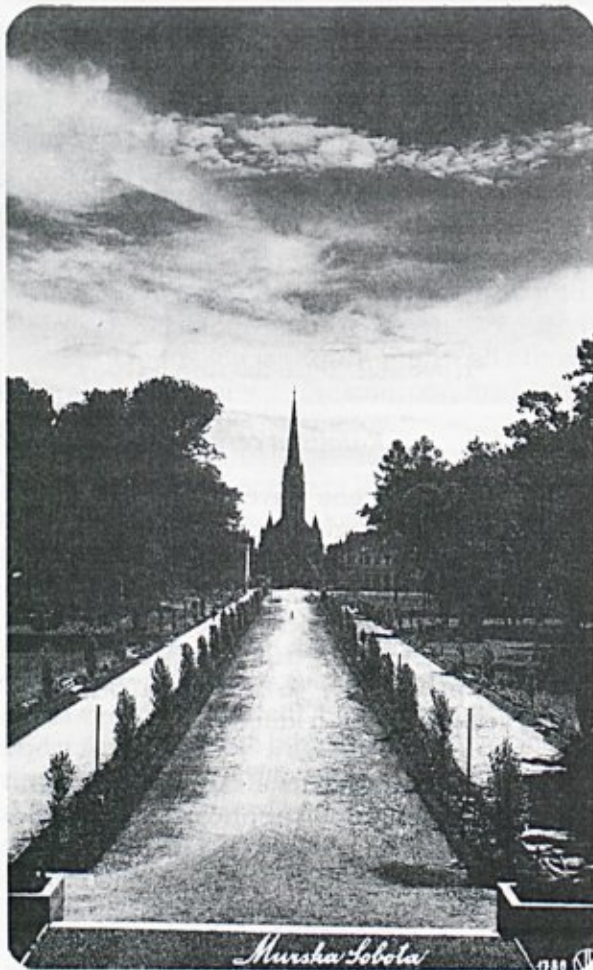
Trstenjakova zapažanja Sóbote z verskega, to je židovskega "profila" odražajo duh časa, v katerem je živel, to je duh "evropskega mesijanstva" in nenazadnje prebujanja slovenskega naroda - versko in jezikovno opredeljenega po volji etnične, torej "neogrske" ali "nenemške" večine: "Proti večeru dne 28. avgusta sem dospel v Sóboto. Krenil sem kar naravnost v hotel, da si zagotovim prenočišče. Tržani so se zanimali zame bolj nego jaz za nje, posebno Židi so me pozno nadzorovali. Zaupali mi, tujcu, niso, ker se jim je v onih časih slabo godilo. /.../ Jud je povsod in zmerom drzovit, tudi v Soboti, kjer misli, da sme storiti, kar se mu ljubi."⁷

Trstenjak je v Soboti le prenočil, takoj naslednje jutro jo je zapustil. Tej odločitvi je botrovalo "neprijetno večerno zaslišanje" pomembnejših Sobočancev, med katerimi so bili vsi po vrsti (kot je kasneje zabeležil) le Židje: "Sklenil sem kaj iste noči, da na vse zgodaj zapustim Sóboto. /.../ In tako sem izginil iz Sóbote, da me niso imeli pred očmi sobotski radovedni. Mislim sem si, Sóbota je naša, dokler je ljudstvo naše, a ljudstvo je slovensko..."⁸

Vendar je Sóbota postala "monumentalno" židovska uradno šele 31. avgusta 1908, ko so svečano blagoslovili novo sinagogo. Pri tem je šlo za verski, kulturni in politični dogodek, o katerem so poročali širom Ogrske, lokalni gorečnejši pa so otvoritev medijsko podkrepili s političnimi in verskimi obračunavanji, kot poroča tednik Muraszombat és Vidéke: "Na mestu stare razpadajoče sinagoge v Lendavski ulici je mogočna palača. /.../ Člani verske skupnosti so storili veliko. /.../ V letu in pol so zgradili sinagogo. /.../ Antisemitisti (podč. D.K.) učite se od židovskih

krajanov, priznajte, da se hudujete na njih, ker vse, kar je za njih razvojno, imajo v sebi. /.../ Vendar se nad primerom gradnje te molilnice lahko zamislijo verniki drugih ver. Ne vemo, v katerem stadiju je izgradnja protestantske cerkve v Soboti, le da katoličani nič ne delajo, o tem slišimo dosti. /.../ Naj bi dragi Bog dal vsakemu sinu madžarske domovine takšno srce, moč in sodelovanje, kakršno so imeli in imajo soboški Židje."⁹

Da je bila v Soboti "družbena asimilacija" podvržena konstantnim primerjavam med židovsko

Protestantska cerkev

in nežidovsko kulturo (to je le med majhnim delom slovenskih Sobočancev in madžarsko "večino"), ni treba posebej poudarjati. Kakšno vlogo so potemtakem imeli Slovenci, v takratnih časih priznani le kot Vendi? Nikakršne. Tudi ne prese- neča, da so bila vsa bolj ali manj huda medsebojna obračunavanja vezana izključno na socialna (materialna) ter verska (kulturna) razhajanja med nekaj tisoči prebivalcev. Tudi ne presene-

⁶ Franc Kuzmič, *Podjetnost prekmurskih Židov* (Znamenje 1989, št. 2, str. 178, op.9).

⁷ Trstenjak, n.d., II./ 127-131.

⁸ Prav tam.

⁹ Muraszombat és Vidéke, 6. september 1908.

ča, da se je Židom očital (velikokrat neutemeljeno) nonšalanten odnos do socialnih razlik in pretirano prizadevanje za finančno stabilnost, kar ni zamrlo niti v medvojnih letih.

Kljub (nujnim) obračunavanjem je bila sinagoga kot spomenik (neke) kulture v ponos prav vsem Sobočancem.¹⁰

Pa vendarle ni bilo le židovstvo tisto, ki naj bi zaznamovalo Sóboto, čeprav so Židje s svojo - že tradicionalno sposobnostjo akomodacije težili

boval svojemu delodajalcu) branja željnim Sobočancem opisal, kaj vse lahko dva ogrska Sobočanca doživita na popotovanju po nemški (beri: slovenski!) zemlji. Nemara srečata tudi kega "pristnega Madžara (-ko)" ali "vsaj" Sobočanca (-ko):

"Torej po nagli odločitvi in ne po "večtedenskem preudarku" sva z najbolj koščenim neporočencem Sóbote, na četrtek dan pred binkošti, dobro opremljena s konji barona Trdega, letela proti postaji v Radkersburgu, od koder sva,

Judovska sinagoga v Sóboti na začetku stoletja

k nacionalni integraciji, torej zavestni opredelitvi za Madžare.

Niso pa (soboški) Madžari zapadli v kak krog lokalnih samozadostnežev; nasprotno, kdor si je lahko privoščil, jo je mahnil v svet in neutrudno (kot da je to poslanstvo vsakega Madžara) propagiral Štefanovo državotvornost. Tako kot na primer Hugo Stern - novinar tednika Muraszombat és Vidéke, ki je (da bi z barvitimi opisi¹¹ klju-

razen prestopa Pragersko - Maribor, potovala naravnost na Koroško. Toda v Mariboru je, kjer je bilo treba na brzi vlak, ki pelje proti zahodu, čakati dve uri in pol, najino nedolžno zabavo zmotil majhen incident. Ravno si ogledujeva eno od znamenitosti mesta, gotski samostan in cerkev na krasnem sprehajališču pod senčnimi lipami, ko nama nasproti prihaja mlada, lepa ženska. S polno nakupovalno mrežo v roki in z nasmeškom na svojem svežem obrazu mimo naju odlebdli s simpatičnim priklonom.

¹⁰ Kot taka je sinagoga svoje dostojanstvo ohranila vse do leta 1954, ko so jo (najverjetneje) po navodilih novopeljane občinske oz. državne vlade porušili...

¹¹ Hugo Stern, *Zasmehovani binkoštni izlet (feljton)*, Muraszombat és Vidéke, 2. in 9. avgust 1908.

S svojim tovarišem sva se spogledala z rivalsko očitajočim se pogledom, in v obeh se je t.i. sam-ska vest začela strašansko oglašati, tako da sva rahlo zardela, obstala in se ozrla na lepo ženski-co. Tedaj se je izkazalo, da je iz imenitne *soboške* (podč. D.K.) družine, ki naju, oziroma mojega sopotnika, pozna že od doma.

Po vzajemni vnovični predstavitvi sva z veseljem vzela na znanje, da je dejansko očarljiva ženski-ca, ki naju je v začetku najinega izleta kot "tajni agent" aretirala na cesti ter odkrila najino incognito bistvo, namenjena proti Unter-Drauburgu, kjer je njen mož glavni železniški oficir. O dveh urah vožnje, ki sta prijetno odleteli, seveda ne morem pisati kronike; nisva pa imela časa, da bi si ogledala pokrajino ali preučevala ljudi. Moja splošno znana govorniška sposobnost je prestala preizkušnjo: v sladki ženskici sva utrdila njene že izoblikovane pojme o *madžarskem kavalirstvu; restavrirala sva madžarsko-avstrijsko prijateljstvo; lastnoročno sva prispevala k madžarskemu izvozu* (podč. D.K.) z enega mesta na drugega prenašajoč domač krompir, pa druge jedi, ki so se v mreži naše sopotnice znašle poleg avstrijskih industrijskih izdelkov. V Unter-Drauburgu sva se toplo poslovila in zaužila hladno malico."

Prvi "uradni" cilj njunega potovanja je bil Celovec:

"Prispela sva zvečer okrog sedme ure. Na tujca deluje Celovec z imenitno mirnostjo nemških mest. V najimenitnejšem, razkošnem in hipermodernem hotelu 'Hotel Lerch Kaiser von Österreich', ki je prenasiten z gorečnimi Nemci, sva prenočišče dobila le zato, ker sva bila *Madžara, ki jih povsod v tujini poznajo kot dober turistični material* (podč. D.K.). V nekaj trenutkih sva z električnim dvigalom dosegla svojo sobo v višini cca 30 metrov. Bila je pedantno čista in relativno poceni opremljena, zaradi česar sva jo vzela v najem takoj še za tri dni vnaprej: za advokata, ki se navdušuje za pravico in glavnega inženirja, ki deli zemljo."

Popoldne sta turista uživala ob poslušanju štiridesetčlanskega civilnega orkestra kot preludij za sprejem tujcev.

Z ozirom na enosmerni politični entuziazem večine Madžarov pa je omembe vredno piščev priznanje, da je šovinist (in vendarle !):

"Zvečer sva se utrujena vrnila v hotel počivat. Oziroma ne počivat, le v posteljo! Dokaj globoko v noči je nekdo s prisiljeno dikcijo, malodane na ves glas, poskušal uveljaviti neko madžarsko melodijo! Moj sopotnik je celo ugotovil, da je najin samozavestno otožen rojak z veliko vztrajnostjo in otožnostjo pel "pijan sem, vrtnica moja!" Nihče ne dvomi v *moja čustva, ki se nagibajo k šovinizmu* (podč. D.K.), četudi odkrito priznam, da sem ob domači produkciji pesmi mastno preklel. Naslednje jutro sva slišala, da je tod ponoči priporočljivo peti in se zabavati le *madžarsko, ker Altdeutschi radi utišajo Slované in obratno, Madžara pa niti policija ne upa utišati* (podč. D.K.)."

Spoznanje, da se "njegova" koalirana domovina maje na temeljih šovinizma, je več kot očitno, svoje visoko zastavljene misli pa Stern dopolnjuje z omembo "nevarnih" Slovanov: "Res je, da je ta južna Koroška Nemcem nevaren teritorij, saj prilagodljivi, spretni Slovani, ki sprejemajo kulturo, čedalje bolj prodirajo z juga proti severu, tako da v bližnji Krajni in naprej proti jugu niti duha ne sluha ni, o na ves glas oznanjeni hegemoniji, na kateri je zgrajen organizem naše bratske države."

Vse poti vodijo v ... Trst, tudi njuna je preko Ljubljane vodila proti morju...: "Torej sva v Ljubljani, na gracioznem gradu, ki je zgrajen na vrhu skale; po ožjem družinskem posvetu, ki se ga je udeležil tudi nek Dunajčan, ki sè nama je pridružil med potjo, sva preglasovala Nemca in se odločila (tudi sam sem glasoval "za"), da gremo na morje ! In tako je tudi bilo."

Modrokrvi diplomat - gospod grof je med drugim povedal, da je njegov največji diplomatski čin banket, ki ga je stal 1000 šterlingov...

Konflikti med Židi in katoliki, ali Madžari in Slovenci so se vedno znova porajali. Kakor med dvema ognjema, so med njimi kolebali tudi grofje Szápáryji, ki so se v očeh domačinov predstavljali kot bogataši, ki so se udeleževali lovov in proščenskih poedin ter plesov. V tem okviru so videli znamenje družbenega in kulturnega udejstvovanja. Le to pa ni nujno pomenilo "izobrazbo duha". Kadar se je grof hotel prikupiti (slovenskemu) kleru, je preprosto segel v mošnjo, in to tako globoko, da je župnik ob mo-

Üdvözet Muraszombatból.

Fő-utca a park részlettel.

Glavna ulica na začetku stoletja

rebitnih "grehih" rade volje zamižal na eno oko in raje pridigal ostalim vernikom, češ da pre malo prispevajo za Cerkev in nje blagor, za razliko od Szápáryjevih, ki da so v mnogih letih prispevali že preveč denarja...¹²

"Modrokrvnim" se je očitalo, da hodijo po svestu z zaprtimi očmi in ne opazijo razlik okrog sebe, a tudi lokalni kozmopolitizem ni mogel koristiti "podaniškim plastem", tistemu delu Sobočanec iz vrst premožnejših kmetov in peščice malomeščanov. Vsled stremljenja za aristokratskim idealom se je plemič odtujeval ljudem in prekmurska duhovščina je v njem lahko našla zagovornika socialnih pravic le v primeru občasnih (denarnih) donacij.

Eden izmed v Soboti bivajočih je bil tudi Géza Szápáry (1828 - 1898), o katerem se je med ljudmi govorilo, da je bil zelo varčen gospod. Nasprotno od svojega starejšega sina Ladislava (1864 - 1939), ki je kot zadnji uradni lastnik soboškega gradu veliko prispeval (tudi na veliko veselje (pre)mnogih dvornih in "pomembnih" dam) k dobremu slovesu ogrskih plemenitašev, je oče Géza živel umirjeno poluradno življenje, kot mu ga je že vnaprej predpisala usoda.

Med prvimi, ki so v 19. stoletju "zaznamovali" življenje v obrobni Soboti, je bil Antal Szápáry

(1802 - 1883), poročen z Augusto Keglevich Buzin (1808 - 1879). Iz tega zakona sta hči Elizabeta (roj. 1827) in že omenjeni sin Géza.¹³ Elizabeta se je poročila z grofom Eugénom Vossom (roj. 1827); iz tega zakona je (sodeč po epitafu na soboškem pokopališču) hči - grofica Louise, ki pa je umrla že pet mesecev po rojstvu.

Géza se je 10. avgusta 1861 poročil z Marijo Györy.¹⁴ Stroga katoliška vzgoja jo je zaznamovala (za) vse življenje, vendar v pozitivnem smislu, saj si je vse do smrti prizadevala "zanemarjati" prislovičen sloves že od rojstva privilegiranih. Že njen pogled je izpričeval milino ter poštenost in kot tako so jo ljudje še dolgo ohranili v spominu. V zakonu je rodila dva sinova, leta 1864 Ladislava in 1873 Pavla.

Ljudje se grofice Marije spominjajo kot "angela dobrote", saj od nje nihče ni šel praznih rok.¹⁵ Če so se po protokolu visoke družbe v javnosti mnogi pojavljali oblečeni v izbrane toalete z dodatki dragega nakita, je grofica (če so to dopuščale okoliščine) dajala prednost preprostim

¹³ Družinska grobnica Szápáryjevih je v Sorok Uffalu. V soboški družinski grobnici je pokopanih deset članov družine - v cerkveni kripti in v kapeli štirje, med njimi tudi Antal in Mária ter grofica Louise (Jutro, 25. oktober 1939, št. 249, str. 3).

¹⁴ Marija (Mária) Györy se je rodila 7. oktobra 1840 v Nagy Perkátan-u. Imela je še dve sestrji: Felicitás in Terezija.

¹⁵ Muraszombat és Vidéke, 31. maj 1908.

¹² Marijin list, julij 1908, št. 7, str. 223.

temnim oblekam ter živela življenje zveste žene in dobre matere.

Menda ni imela kakih "skrivnosti", zato se je tudi z lažjim srcem posvečala ubožnim in bolnim ljudem. Ob njeni smrti leta 1908, ko je dopolnila 68 let, je marsikateri Sobočanec zavzdihnil: "Mater szmo zgübili, pokojna szo poznali nase nevole!"¹⁶ Tudi v Muraszombat és Vidéke jo pisec omenja kot "Sobočánko, vdovo Géze Szápáryja", ki je večji del svojega življenja prebila v soboškem gradu, v zimskih mesecih pa seveda v Budimpešti. Po soboških blatnih cestah se je na stare dni rada vozila (skupaj s še eno od izbranih prijateljic) s kočijo.¹⁷

Njena dobrota se je neposredno izkazala ob ustanovitvi soboškega "Dobrodelnega ženskega društva". 26 let je predsedovala v istoimenovanem društvu v Budimpešti. Nekoč so v ulici Szép (kjer je tudi imela domovanje) reveži ustavili promet, ko so šli k njej po hrano, ki jo je menda delila lastnoročno... Na Reki je dala zgraditi otroško sirotišnico. Tako ne preseneča, da je bila prva od Madžark modre krvi, ki jo je cesarica Elizabeta I. odlikovala z Redom najvišjih zaslug; podobna čast jo je doletela tudi od Svete Rimske Stolice.¹⁸

Umrla je po tridnevnem boju s pljučnico. Pokopali so jo v Sorok Ujfalu.¹⁹

Ob materini smrti je bilo Ladislavu 44, Pavlu pa 35 let. Odtlej je seveda dobro ime Szápáryjevih moralo sloneti na reputaciji Ladislava, ki mu je bilo v začetku dodeljeno službeno mesto reškega guvernerja, po prevratu pa je postal veleposlanik Horthyjeve vlade v Londonu. Živel je grofa primerno življenje in bi ostal v spominu Sobočanec (ter ostalih državljanov Ogrske) zapisan kvečjemu kot "zadnji od lastnikov soboške grajske posesti" ter "stalno potujoči diplomat". Toda njegov nestanovitni duh in živahna narava sta poskrbela za številne "popoprane zgodbe", o katerih se je pisalo v skoraj vseh madžarskih časopisih, tudi v uglednem budimpeštanskem "Bácsmegyei Napló".

Dve leti po mamini smrti se je Ladislav poročil. Šele pri šestintridesetih je našel srečo pri po-

tomki plemiške družine Weisenwolff, ki je imela domovanje na gradu Steyregg v Avstriji, grofici Ireni Ungnadovi. Skupnih otrok nista imela, pač pa je Irena v zakon pripeljala hčerko Mariette. Tako je Ladislavu, preden je "zaplul v zakonske vode", ostajalo več časa za plovbo po morju, saj si je kupil tudi jahto, s katero je nameraval objadrati svet, a se je le-ta kmalu razbila ob obalah Indije.²⁰

Številne (pol)uradne dolžnosti mu niso dopuščale, da bi pogosteje prihajal na soboško posest, ki je bila le ena od mnogih domovanj, namenjenih oddihu. Poti so ga vodile po vsem svetu. Tako lokalni časopis vse do leta 1919 skoraj vsak mesec poroča (kajpak na prvih straneh) o njegovih potovanjih - tudi službenih - v Budimpešto, Pariz, Sorok Ujfal, na Reko in Dunaj... Tako ne preseneča, da je leta 1907 izbruhnila mala "časopisna afera", potem ko je lokalni trgovec Kardos v svoji obtožnici zoper grofa (z namenom, da bi na sodišču pričal sebi v prid) Szápáryju med drugim javno očitil neznani naslov stalnega bivališča. Prava narava tega spora med grofom in lokalnim trgovcem ostaja bralcem prikrita, verjetno je šlo za "denarni spor", kakor je poročal tudi Muraszombat és Vidéke: "József Kardos ima do gr. Lászla Szápáryja zahtevo, ki je preko odvetnika dr. Lajosa Sömna postala pravdna zadeva. Iz nepomembnega dejstva je nastala taka svinjarija na državni ravni, o kakršni tisti, ki so jo hote ali nehoti povzročili, še sanjali niso, saj o njih predpostavljamo, da tega ne bi storili, če bi to vnaprej predvidevali. /.../ Znana stvar je, da grof Lászlo Szápáry stalnega bivališča ni imel v Murski Soboti (verjetno bo zdaj še manj tu!), ampak je kot veleposestnik potoval sem ter tja, čeprav je v soboškem gradu celo zadnji služabnik znal povedati, kje se gospod grof zadržuje. Gospod József Kardos zahteva svoj denar, prav ima, saj mu pripada, če mu."²¹

Kardos je pridobil občinsko potrdilo, češ da bivališče grofa Lászla Szápáryja ni znano, kar je v javnih občilih, lačnih senzacij, povzročilo namigovanja, da se je grof umaknil v neznane kraje zaradi nekaj tisoč kron... Pisec članka v soboškem tedniku seveda ni podlegel takšnim govoricam: "Ne glede na to, da je vsebina dokumenta očitno lažna, je občina Murska Sobota družini grofa Szápáryja dolžna hvaležnosti. Kardos ni

¹⁶ *Marijin list* 1907/08, št. 3-4, str. 199-200.

¹⁷ *Muraszombat és Vidéke*, 31. maj 1908.

¹⁸ *Prav tam*.

¹⁹ *Glej op. 16*.

²⁰ *Jutro*, 25. oktober 1939, št. 249, str. 3.

²¹ Članek "Obrekovanje grofa Lászla Szápáryja" je bil objavljen v *Muraszombat és Vidéke* 7. februarja 1907.

pomislil na to, koliko ljudi v Murski Soboti živi na račun grofovske družine, ki ves svoj denar porabi ravno tu; ni pomislil na to, da grof Szápáry žrtvuje za izgradnjo soboške cerkve blizu 70.000 kron, da je grofovska družina najlepši del svojega starega parka dala prav občini?!"²²

Kako se je vsa zadeva razpletla, ni znano, a že konec istega leta je soboške grofe doletela nova nadloga, saj je decembra v družinski palači v Pešti izbruhnil požar v osrednjem bivalnem krilu prvega nadstropja in uničil mnogo družinskih dragocenosti. Kljub visoki zavarovalni premiji je bila škoda neprecenljiva, saj je zgorel velik del (zgodovinsko pomembnih) slik ter spominskih predmetov.

Če so nekateri časopisni članki grofa Ladislava omenjali kot "nomada", so ga v letih po prevratu v časnikih dvomljivega slovesa omenjali kot "lahkoživca": "Dika in krona soboške domače elite, h kateri so svojčas spadali le akademski poklici, je bil premilostivi grof Szápáry, med plemiči znan lahkoživec..."²³

Slovesa "večnega šarmerja" se ni otresele niti na stare dni, ko je živel le še skromno, skoraj ubožno življenje sedemdesetletnika, in zdi se, da je večina govoric izvirala bolj od zavistnih Sobočancev, medtem ko so Sobočanke (če se o tem niso same prepričale) v njem videle gentlemana, celo dobričino z videzem upokojenega profesorja, ki so mu staromodne hlače opletale okrog gležnjev. In skoraj ganljivo ga je bilo gledati, ko je kupal srce in konjičke iz lecta na soboškem sejmu leta 1931, kot je takrat zapisal eden slovenskih časopisov.²⁴

Če že drugega ne je v "vsakdanje zaspano" Sóboto" vnesel kanček vedrine, kot je to znal tudi na (pre)mnogih banketih širom Evrope, zelo pogosto pa v času službovanja v Londonu, kjer je na diplomatskem banketu v zimi 1924. leta priredil pojedino, ki je "zahtevala" kar 380 buteljšk šampanjca in 150 buteljšk tókaja. V času "diplomatiziranja" pa naj bi visoke goste povabil na kar 222 zajtrkov in kosil..."²⁵

Grofu se je očitalo predvsem troje: službena neučinkovitost, zapravljenost na račun madžarskih državljanov in popolna vdanost Horthyjevi politiki.

Zapravljenost ga je privedla do prodaje nekaterih nepremičnin, med drugim tudi soboškega gradu. Pred veliko nočjo leta 1935 je zadnjič bival pod soboškim "krovom", ko sta po prodaji ostali nedotaknjeni le še spalnica in kuhinja. Celotno grajsko posest je odkupila občina za 2.125.000 din, večina pohištva je šla čez mejo ali v zasebno ter občinsko last.²⁶

O žalostni usodi soboškega gradu govori tudi tale zbadljivka:

*Odkar je Szápáry šel, park nima mira,
stalno ga neka zadeva nervira.
Leta in leta so z njim barantali,
sedaj ga spet kupili, zdaj spet prodali.*²⁷

Na "stara leta" ga je (že) izdajalo zdravje, nakopal si je dolgove²⁸ in vendarle dosegel čast dosmrtnega člana madžarske Visoke zbornice. To in še kaj so le redki zapisali v dobro njegovega imena do 12. oktobra 1939, ko je na Dunaju umrl. Začasno so ga pokopali v bližnjem Hötzendorfu.²⁹

O tem, da je tako Ladislava kot njegovega brata na stara leta zapustil razum, ni trdnih podatkov, čeprav so Sobočanci pogosto pripovedovali, da sta se vsak dan s kočijo vozila po prekmurskih cestah, potem ko se jima je um omračil...³⁰

Pavel, ki je umrl tik pred koncem prve svetovne vojne, je - zdi se - imel manj obremenjeno življenje. V zakonu z Mário-Ludovico Przezdziecko, s katero se je poročil leta 1898, je imel tri otroke, hčer Elizabeto, sinova Antála in Gézo Konstantina. Slednji je v petdesetih letih doživel slavo priznanega skladatelja. Poročen s hčerjo francoskega barona Marie-Françoise Baude je živel v Parizu do smrti leta 1967.³¹ Njuna hči Zora (roj. 1932) se je poročila dvakrat, v prvi zakon

²⁶ Jutro, 28. april 1931, št. 97, str. 5.

²⁷ Kovran 1936, str. 4.

²⁸ Govorilo se je, da je veliko prepustil banki: "Prelepe plave oči ima, zato znaajo državno nadzorstvo njegovega posestva podedovati banke." (Sušnik, n.d., 28. oktober 1924, št. 247, str. 2).

²⁹ Jutro, 25. oktober 1939, št. 249, str. 3.

³⁰ Glej op. 16.

³¹ Jutro, 20. marec 1940, št. 66, str. 4.

²² Prav tam.

²³ France Sušnik, Prekmurski profil (podlistek v Slovenicu), 28. oktober 1924, št. 247, str. 2.

²⁴ Jutro, 28. april 1931, št. 97, str. 5.

²⁵ Socialist, 20. november 1924, št. 47, str. 3. (članek je seveda nekoliko prikrojen, sicer pa povzet po budimpeštanskem Bácsmegeyi Napló).

jo je popeljal Georges de Cadier de Veauce, v drugega pa leta 1971 Claude-André Donadello. Zora Szápáry je leta 1970 rodila (najverjetneje v prvem zakonu) hčer Violaine, leta 1973 pa sina Davida.

Mimo vseh "spotakljivosti", ki so jih zadevale, so Szápáryji predstavljali pomemben kamen v mozaiku madžarske aristokracije, sama Sóbota pa bi bila brez njih nekoliko pusta.

Vogrin je gizdav postal liki pav, in spačil nazadnje je tudi Slovena...

"Avtentični Madžari" so se torej izkazali v "odisejadah", grofje so s svojo prisotnostjo počastili izbrane bankete, nekaj svetovljanskih kapric pa se je prijelo tudi ostalih Sobočancev in Sobočank, med njimi na primer "vzviišen" čut za modo, ki se je pod tujim (to je nemškim, francoskim ali madžarskim vplivom) med Prekmurci "restavrirala" (že) v 18. stoletju, kakor nam v rmani besedi sporoča Mikloš Küzmič:

*Z vragom se svet je spajdašil
pokvaril je Nemce Francuz, na spako nadignil.
Vogrin posnema zdaj mrzko to gizdo,
cifrasto resan, a slabo opravo.*

*Ne brigamo več se za žitek pobožen,
za indašnjo vrelost, zdravje, ljubezen.
Vogrin je gizdav postal liki pav
in spačil nazadnje je tudi Slovena.*

/ ... /

*Namesto krščaka koš si na glavo poveznejo,
kaput si oblačijo, ne dolge suknje krznene;
črevlje slovenske sezuavajo,
nemške sandale obuvavajo.*

/ ... /

*Si čuk ali sova, ftičje strašilo?
Vlasje ti privezani v kumes štrlijo.
Vogrin ni pravi, ni pravi Sloven,
ki reže lasi si, brke si brije.*³²

Prehod iz 19. v 20. stoletje je bilo obdobje, ko se je razmahnil slovenski katoliški tisk. Ta ni bil povsem enosmeren, saj je bralce pogosto sezna-

njal z dogodki ne le v monarhiji, ampak tudi širom po svetu ter jih skušal z miselno preprostim pisanjem seznaniti tudi z razvojem znanosti. To kaže na primer kratek zapis o razdaljah med nebesnimi telesi³³ ali o prihodu Halleyevega komete: "Ka de repatica májusa 18-ga tak blüzi k Zemli, ka de z répom po zemli pometala..."³⁴ Kljub krščanski - to je znanstveno "neutemeljeni" miselnosti - pa je pisec trezno razmišljal, ko je dodal: "Repetice szo klántosje (klateži, op. D. K.) našega podnebja /.../ Tak nevarno znám li ne bode, kak nam novinárje pisejo..."³⁵

O "mobilnih izumih" ljudje niti niso veliko vedeli, še "njihova" grofica Marija se je raje kot z avtomobilom naokrog vozila s kočijo.³⁶

Prav duhovit je na primer opis aviona in avtomobila iz leta 1910: "Aeroplan sze zové tá iznájdaba, z sterov sze nisternim poszrecsi, drügi pa doli szpokáplejo ino sze z masinom vréd vkü szpoterejo /.../ za avtomobile, stere zdaj zse szkoro vszaki dén vidimo tüdi po nasih cesztah, je pa szv. Kristofer zebráni za patrona, ár (ker, op.D.K.) je on patron nágle szmrüti."³⁷

Preskok v novo stoletje je prišel veliko bolj do izraza v spremenjenih pogledih na moderne - zahodnjaške tokove, kar je v praksi "izkoristila" predvsem mladež, ki se je na veliko ogorčenje Cerkve pustila "novodobno vzgajati": "Sztarinski zgodovinszki szpomeniki, pizsma, drzsavne pravice i predge nam szvedocsijó, ka szo preklinjanje türki prineszli k nam tak, kak kavó. Prle je ete narod ne preklinjao..."³⁸

Novo stoletje je prineslo tudi nove težave ne le na političnem, ampak tudi gospodarskem področju, kar je vodilo v osiromašenje velikega de-

³³ Zapis "Kako daleč je Mesec od Zemlje" (Marijin list, november 1911, št. 11, str. 352).

³⁴ Marijin list, april 1910, št. 4, str. 127.

³⁵ Prav tam.

³⁶ Muraszombat és Videke je vsake toliko časa poročal o "novih avtomobilih" v soboškem okraju (25. aprila, 23. avgusta, 29. novembra 1908).

³⁷ Članek z naslovom "Letécsi lüdjé" (Marijin list, februar 1910, št. 2, str. 94): "Aeroplan se imenuje ta iznájdaba, s katero se nekaterim posreči, ostali pa popadajo na ila, in si skupaj z napravo polomijo kosti /.../ za avtomobile, katere zdaj že skoraj vsak dan vidimo tüdi na naših cestah, pa je za zavetnika izbran Sv. Krištof (er), ker je on zavetnik hitre smrti..."

³⁸ "Starodavni zgodovinski spomeniki, pisanja, državljanske pravice in zakoni nam pričajo, da so kletvice k nam prinesli Türki, tako kakor kavó. Prej to ljudstvo ni klelo..." (Marijin list, januar 1907, št. 1, str. 61).

³² Küzmičeva "pesnitev" se je ohranila v rokopisu Petra Borkoviča, črenšovskega župnika (1774 - 1830). Povzeta je po madžarski pesmi Magyar módi; glej: Jože Smiej, Po sledovih zlatega peresa (roman), str. 339-340, Murska Sobota 1980.

la prebivalcev tudi na Ogrskem, kjer se je nov družbeno-socialni problem kazal v alkoholizmu - tudi na zahodu Ogrske. Delavci in kmetje naj bi "zapili" blizu 431 milijonov kron alkohola,³⁹ posledica česar naj bi bilo tudi širjenje socialne demokracije, za katero je kler trdil, da: "Stera sze od tisztoaga mao siri med lüdsztvom, ka szo szíromaski delavci vu pijancsivanje zatopleni /.../ Szpije sze telko prinasz, ka poprek na leto vszaka csloveka 109 litrov alkoholiszticsne pijacse pride."⁴⁰

V Prekmurju so se očitki nanašali predvsem na "nezsrečno zsganico".⁴¹

Z vse večjim zadržkom je Cerkev seveda gledala na politične spremembe, še bolj pa na tista poluradna udejstvovanja, ki niti niso bila "politične narave". Tak je primer framonstva, katerega bistvo je javnosti vseskozi ostajalo prikrito. Vendar se je kler rad (nevedno) odzival na takšne "sporne pojave", četudi se niso tikale njihove dežele ali kraja, tako ni bila izvzeta niti obrobna Sóbota: "Od szlobodnozidárcov je doszta gucsa med nami, ár známo, ka je to edno szkrivno družstvo med brezvernov gószpodov /.../ pa szo grozno csemerni, csi sze vózvedi, sto szo kotrige njihovega družstva /.../ Na Vogrszko jih je okoli 4 jezero. Nájbóle szo razsirjeni po luteranszki drzsánjaj, ár ona goszpoda miszljio, ka szlobodnozidárec biti je ne proti njihovej veri..." Očitalo se jim je predvsem to, da "sze szkrivlejo v kmici blaznoszti pa scséjo vsze národe v to kmico szpraviti."⁴²

Pa vendarle Sóbota ni bila dolgo "zavita v temo". "Razsvetlilo" jo je (že) pred prihodom jugoslovanske vojske.⁴³ Leta 1919 je prišlo do "obračuna" z Madžari in madžaroni, a tudi grofom ni-

so prizanesli, ljudstvo pa se je z lahkoto (sodeč po mehkobi panonske mentalitete, ki so jim jo prisodili tisti izpod Alp) vrglo v objem svojim slovenskim sobratom, kar pa je že druga zgodba.

Zusammenfassung

Ein kurzer Beitrag über Ungarn, Grafen und ähnliches mehr

Sóbota, das unter der ungarischen Herrschaft bis zum Jahr 1919 den besonderen Status einer Stadtgemeinde genoß, stand immer am Rande sowohl des ungarischen als auch des slowenischen Interesses. Sóbota galt nie als Ort, der sich mit einem Bürgertum "rühmen" konnte, strebte allerdings auch nie danach. Das gesellschaftlich-soziale Gefüge wurde vielmehr von lokalen Händlern und Gewerbetreibenden, vor allem aber von national unduldsamen Ungarn bestimmt, die durch chauvinistische Theorien jegliche Anerkennung der Slowenen am linken Ufer der Mur vereitelten. Sóbota hatte angeblich kein kulturelles "Pedigree", als kulturell "aufgeklärt" galten nur wenige Auserwählte, darunter die Grafenfamilie Szápáry. Am Ende des 19. Jahrhunderts trat besonders Graf Ladislav Szápáry hervor, über dessen Genuß- und Verschwendungssucht manche (wahrscheinlich oft zutreffende!) Gerüchte kursierten. Auch während seiner Amtszeit als ungarischer Botschafter in London, wo er "unter der Schirmherrschaft" Präsident Horthys das Leben wahrlich in vollen Zügen genoß, verstummten die Gerüchte nicht. Einige Male wurde Graf Ladislav deswegen auch im Lokalblatt Mura-szombát és Vidéke verspottet.

Wie selbstverständlich wurde die Schuld an der schlechten materiellen Lage der Bevölkerung den Grafen und noch mehr natürlich den Juden zugeschrieben. Bereits im Laufe des 19. Jahrhunderts war in Sóbota der Antisemitismus vorhanden, "in vollem Umfang" aber setzte er mit Beginn der slowenischen (sprich: jugoslawischen) Herrschaft ein und war ins-

³⁹ *Marijin list*, maj 1908, št. 5, str. 156, 158; prim. Mura-szombát és Vidéke, 20. september 1908 in 3. oktober 1909

⁴⁰ "Ki se med ljudstvom širi, odkar so ubobožani delavci zapadli v pijančevanje... Pri nas se popije toliko, da pride na posameznika letno 109 litrov popitega alkohola" (*Marijin list*, maj 1908, št. 1, str. 156, 158).

⁴¹ *Marijin list*, maj 1909, št. 5, str. 152. Naj ne preseneča podatek, da je bila konec 19. stoletja prva "industrija" v Sóbotti zasebno podjetje za proizvodnjo bezgovega žganja, ki ga je vodil ob pomoči še treh delavcev gostilničar Kirbischi (Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja - 20. stoletja. Občina Murska Sobota, Ljubljana 1985, str. 67).

⁴² "Veliko je govora o prostožidarjili, ker vemo, da je to neko skrivno društvo med brezverno gospodo /.../ so pa zelo jezni, če se izve, kdo je član njihovega društva /.../ Na Ogrskem jili je okrog 4000. Najbolj so razširjeni pri

tistih, ki so protestantske veroizpovedi, ker le-ti mislijo, da prostožidarstvo ni v nasprotju z njihovo vero /.../ skrivajo se v temi blaznosti in hočejo vse narode spraviti v to temo..." (*Marijin list*, april 1910, št. 4, str. 128)

⁴³ Dogovori za plinsko razsvetljavo po domovih in ulicah so v Sóbotti stekli jeseni 1908. leta (električno napeljavajo je mesto dobilo šele 1926. leta), Mura-szombát és Vidéke, 27. september 1908

besondere in den dreißiger Jahren des 20. Jahrhunderts sehr radikal. Armut hat es immer gegeben, doch sorgte ausgerechnet die Mutter des erwähnten Grafen Ladislav, Marija Szápáry, als vorbildliche Christin für Mildtätigkeit gegenüber den Verarmten und für Pflege der Kranken. Durch ihre Gutherzigkeit trug sie zum besseren Ruf der Familie Szápáry bei. Ein trauriges Ende nahmen die Szápárys in Jahre 1931, als sie das gräfliche Schloß erzwungenermaßen an die Gemeinde Sóbota verkaufen

mußten. So verlor Sóbota noch das letzte bischen seiner "erhabenen" kulturellen Identität. Daran änderten auch die Bestrebungen der religiösen (katholischen) Monatszeitschrift *Marijin list* [Marienblatt] wenig, die um erzieherische Inhalte bemüht war und die Leser auch über Ereignisse außerhalb Ungarns informierte.

Schließlich begannen mit dem 12. August 1919 neue Zeiten und eine neue "kulturelle Identität".